

Aksioma, 467-482 (ukr).

7. Orishko, N. K. (2013). Indyvidual'no-psykholohichni ta osobystisni chynnyky samovdoskonalennia v yunats'komu vitsi [Individually-psychological and personal factors of self-improvement in youth age]. *Problemy zahal'noji ta pedahohichnoji psykhologiji* [Problems of General and Educational Psychology]: zb. nauk. prac' In-tu psykhologiji imeni H. S. Kostiuks NAPN Ukrayiny / za red. S. D. Maksymenka. – T. XV, chast. 2. – K., 156-167 (ukr).

Natalia Orishko

EMPIRICAL RESEARCH OF INDIVIDUAL STRATEGIES OF SELF-IMPROVEMENT OF PERSONALITY IN YOUTH AGE

The article is devoted to empirical research of actual and meaningful for modern psychological and pedagogical science the problem of defining of individual strategies of self-improvement in youth age. On the basis of a detailed review and analysis of current and few approaches of other researchers who studied this problem, the author proposed her own definition of the concept «individual strategy of self-improvement» as a result of a conscious, purposeful election of personality the particular way, the method and its own style of a practical realization of self-improvement in accordance with the content and quality characteristics of its need-motivational sphere, of the features of functioning of mental processes, individually-psychological characteristics and components of self-consciousness. The results of empirical research of individual strategies of self-improvement of personality in youth age have been presented. The original author's classification of individual strategies of self-improvement of youth has been presented; it was designed on the basis of mathematical-statistical method of factor analysis when each of these kinds of strategies have been identified through the prism of complex and integrated influence on the process of the real practical realization of self-improvement by personality the features of formation, development, functioning and expression of its basic structural components, leading individually-psychological and personal factors. The perspectives for further scientific research of the problem of individual strategies of self-improvement of personality have been defined.

Keywords: self-improvement, individual strategy of self-improvement, self-creation, self-development, self-actualization.

УДК 316.614–057.875–054.57

doi: 10.15330/ps.7.1.126-140

Світлана Собкова

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Sofot@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Статтю присвячено аналізу результатів етнопсихологічного дослідження, яке стосується вивчення етнопсихологічних проблем в студентському середовищі. Обґрунтовано актуальність зазначених досліджень на сучасному етапі розвитку суспільства, яка обумовлена вагомою роллю об'єктивної оцінки етнопсихологічних та соціокультурних особливостей міжгрупової взаємодії в сучасному поліетнічному студентському середовищі. Здійснене співставлення психодіагностичних

даних студентів, які перебувають на різних етапах навчання в університеті. Отримані результати описані для студентів-українців і студентів-румунів (представників етнічних меншин) в етнічно однорідних та етнічно різнорідних групах.

Ключові слова: етнопсихологічний опитувальник, поліетнічне середовище, етнічна група, міжетнічна взаємодія.

Постановка наукової проблеми. Для сучасного суспільства характерним стає особлива інтенсивність взаємодії етносів і культур один з одним. За таких умов відбувається модифікація і трансформація останніх. Це спричиняє загострення етнопсихологічних проблем особистості, перед якою постає пошук нового місця в етнокультурному просторі, який зазнав змін. Відомо, що зміст та результати різного роду міжкультурних контактів залежать від здатності їх учасників досягати згоди. При цьому вагому роль відіграє об'єктивна оцінка етнопсихологічних та соціокультурних особливостей міжгрупової взаємодії, яка набуває **актуальності** в поліетнічному студентському середовищі.

Аналіз досліджень із зазначеної проблеми. Дослідженням психологічних аспектів міжетнічної взаємодії культур присвячені роботи таких вчених, як Д. Беррі [10], Р. Бріслін [11], Н. Лебедева [8], Р. Редфілд [12], Т. Стефаненко [7], Г. Тріандіс [9] та ін. Проблеми етнічної самосвідомості та ідентичності, етнічних стереотипів та уявлень представлені в роботах Ю. Бромлея [1], П. Гнатенка [2], К. Коростеліної [4], Л. Орбан-Лембрик [5], М. Пірен [6] та ін.

Метою статті стає аналіз результатів етнопсихологічного опитування студентів різних етнічних груп.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. З метою встановлення етнопсихологічних особливостей міжособистісної взаємодії в середовищі студентів здійснено аналіз результатів застосування «Етнопсихологічного опитувальника» Н. Крюкової (модифікований варіант), розробленого для студентів середніх і вищих навчальних закладів [3]. Він застосовується з метою вивчення проблеми стереотипізації та інших етнопсихологічних проблем поліетнічного студентства, а також для з'ясування ставлення студентів до своєї етнічної належності, до історичної долі свого народу, до ціннісних орієнтацій, що мають значення для етнічної ідентичності, до етнодиференціальних ознак (мови, традицій, звичаїв, культури та ін.). Зміст відповідей опитувальника дає можливість аналізувати внутрішню оцінку передумов успішності присвоєння студентами етнічної ідентичності.

Дослідженням було охоплено студентів I-V курсів п'яти факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича загальною кількістю 324 особи.

Досліджуваними групами стали:

- основні групи: категорія Рум-Од – румуни, що навчаються у складі однорідних за етнічним складом груп (далі – однорідні групи);

категорія Рум-Зм – румуни, які належать до навчальних груп зі змішаним етнічним складом (далі – змішані групи);

- допоміжні групи: категорія Укр-Од – українці, які входять до складу однорідних за етнічним складом груп; категорія Укр-Зм – українці, що навчаються у змішаних за етнічним складом групах.

Узагальнення отриманих даних здійснено на початку та наприкінці навчання у вищому закладі освіти.

Перші запитання опитувальника спрямовано на вивчення того, яку мову студенти вважають своєю рідною, та який ступінь володіння нею.

Так, на початку навчання в університеті переважна більшість респондентів усіх категорій вважають рідною мову своєї національності. Незначні (поодинокі) відмінності у цьому плані у студентів-румунів однорідних груп, які вважають своїми рідними румунську та російську мови, та у студентів-українців змішаних груп, які називають у якості рідної російську мову. Наприкінці навчання усі студенти відмічають як рідну тільки мову своєї національності.

Майже всі студенти засвідчують, що можуть вільно розмовляти, читати й писати, крім першокурсників, з-поміж яких 4 % респондентів румунської національності можуть тільки вільно розмовляти рідною мовою, а 6 % – розуміють мову і можуть порозумітися з іншими носіями мови. Це стосується, скоріше за все, тих студентів, які, будучи за національністю румунами, здобували загальну середню освіту у школах з державною мовою навчання без вивчення рідної мови. Здебільшого це студенти категорії Укр-Зм. Отже, ступінь володіння нею в таких молодих людей відповідає рівню побутового спілкування.

Відповіді на запитання опитувальника свідчать також про те, що більшість студентів категорії Рум-Од (86 %), які навчаються на I курсі, у колі своєї сім'ї спілкуються тільки рідною мовою. Деякі з них при спілкуванні з рідними використовують українську мову (14 %). Слід відзначити, що такі відповіді надали студенти, які відповідно до вимірюваних психологічних параметрів соціалізованості перебувають на її високих рівнях. На V курсі серед студентів цієї категорії більше таких, які у спілкуванні з рідними застосовують, окрім рідної, українську мову (24 %).

Відповіді на зазначене запитання у студентів категорії Рум-Зм дещо різняться від попередніх. Так, на I курсі більшість респондентів також застосовує рідну мову для спілкування у колі сім'ї (85 %). Однак деякі з них зазначили, що в такій практиці можуть бути присутні ще й російська (7 %) та українська (4 %) мови. Серед цієї категорії студентів I курсу є й такі, які при спілкуванні з рідними звертаються тільки до російської або української мови (4 %). На V курсі студенти також віддають перевагу у цьому питанні рідній мові (80 %), або ж поділяють її з українською (13 %) чи російською (7 %) мовами. Слід зазначити, що у студентів, які у сімейному спілкуванні використовують однаковою мірою як рідну, так і інші мови, діагностовано високі рівні соціалізованості. А ті, які потрапили до низьких рівнів, відзначають, що вони в сімейному оточенні спілкуються іншою мовою.

У студентів категорії Укр-Од на I курсі картина виглядає схоже до попередньої категорії. Постійне використання рідної мови тут відмітила також переважна більшість опитаних (88 %). В цій категорії також присутнє однакове використання рідної та інших мов, зокрема російської та румунської. Водночас на V курсі студенти цієї категорії вказали тільки рідну мову.

У свою чергу студенти категорії Укр-Зм у своїй практиці спілкування з рідними також здебільшого використовують рідну мову (94 %) і тільки деякі з них – однаковою мірою рідну та російську мови (4 %), а решта – тільки російську (5 %). Усі першокурсники, які поряд з рідною мовою вказали ще інші мови, виявляють високі рівні соціалізованості. На V курсі відповіді стосовно цього питання залишають переважне право за рідною мовою на всіх рівнях соціалізованості, окрім високого, де зазначається однаковою мірою ще й російська (3 %).

У колі друзів і знайомих своєї національності студенти категорії Рум-Од, які навчаються на I курсі, обирають для спілкування або тільки рідну мову (50 %), або однаковою мірою як рідну, так і українську (50 %). При цьому надання переваги рідній мові більше притаманне переважно студентам з середніми рівнями соціалізованості. Наприкінці навчання рідна мова в таких випадках хоч і залишається домінуючою (48 %), однак збільшується кількість студентів, які застосовують поруч з рідною українську (33 %) та російську (14 %) мови. В цій групі також наявні студенти, які з друзями та знайомими своєї національності спілкуються виключно українською та російською мовами (5 %).

Щодо категорії Рум-Зм, то рідну мову для цього використовують 33 % студентів I курсу і 27 % студентів V курсу. Одноковою мірою вживають як рідну, так й інші мови (українську, російську) 43 % студентів I курсу, 53 % студентів V курсу. Тільки українську мову застосовують для спілкування в колі однолітків своєї національності 11 % опитаних студентів I курсу і 20 % опитаних студентів цієї категорії, які навчаються на V курсі. Це стосується більшою мірою високих рівнів соціалізованості.

Студенти категорії Укр-Од на початку навчання у якості мови спілкування з друзями та знайомими своєї національності називають у більшості випадків рідну мову (89 %), і рідше, на високих рівнях соціалізованості – російську (11 %). На V курсі картина виглядає подібним чином. Тут перевага надана також рідній мові (98 %) з незначними випадками (2 %) застосування російської мови студентами високих рівнів соціалізованості.

В категорії Укр-Зм студенти першого курсу надають перевагу рідній мові (82 %). Трапляються випадки застосування російської мови (18 %). Це також студенти високих рівнів соціалізованості. На V курсі переважна більшість студентів називає рідну мову (92 %), окрім російської (4 %) та української (4 %).

У громадських місцях, спілкуючись із представниками своєї національності в громадських місцях або на вулиці, першокурсники

категорії Рум-Од здебільшого використовують рідну мову (52 %). Вони зазначають, що роблять це тому, що пишаться рідною мовою, їм легше спілкуватись і краще зрозуміє їх людина їхньої ж національності. Певна частина з них в ситуації такого спілкування застосовує тільки українську мову (16 %). Таку відповідь на це запитання студенти пояснюють тим, що українську мову зрозуміє більшість людей, оскільки це – державна мова. Інші студенти обирають мову залежно від ситуації (32 %). У відповідях студентів V курсу картина подібна. Також більшість із них звернеться до іншої людини мовою своєї національності (62 %), інші – українською, а решта буде обирати мову залежності від ситуації. При виборі рідної мови п'ятикурсники спираються на те, що люблять свою мову, вважають, що спілкування нею зближує людей і пишаться нею. Українську мову вони обирають тому, що хочуть, щоб їх могли зрозуміти інші.

Студенти категорії Рум-Зм на I курсі також більшою мірою будуть звертатися до рідної мови (45 %), оскільки пишаться нею і краще нею володіють. Однак значна їх частина буде обирати мову залежно від ситуації. Решта студентів (16 %) буде спілкуватися українською мовою, оскільки вона – державна мова. Натомість тільки 40 % студентів V курсу надають перевагу рідній мові в такій ситуації, а решта або надає перевагу вибору мови залежно від ситуації (47 %), або спілкуванню державною мовою (13 %), оскільки вона зрозуміла всім.

Студенти I курсу категорії Укр-Од вказали на те, що також надають перевагу рідній мові (89 %) та обирають мову спілкування залежно від ситуації (11 %). Натомість усі студенти V курсу спілкуються тільки рідною мовою. Пріоритет рідній мові вони надають тому, що всі її повинні розуміти як державну мову, оскільки живуть в Україні. Окрім того, студенти зауважують, що володіють тільки українською мовою, це їх мова і для них важливе спілкування нею.

Студенти категорії Укр-Зм обирають рідну мову для спілкування в громадських місцях. Це відзначають як першокурсники (89 %), так і п'ятикурсники (86 %). Вони пояснюють це тим, що ця мова державна, вона зрозуміла всім, вони завжди нею розмовляють, люблять і пишаться нею, і тому, що живуть в Україні. Студенти як I курсу (8 %), та і V (3 %), також відзначили російську мову у цьому плані. Залежно від ситуації обирають мову 6 % студентів I курсу і 12 % студентів V курсу.

У спілкуванні в позааудиторний час із викладачами своєї національності студенти категорії Рум-Од на I і V курсах також обирають рідну мову. Однак на V курсі менша частина (5 %) таких студентів, які будуть спілкуватися українською мовою, порівняно з першокурсниками (16 %). Водночас 12 % студентів I курсу і 24 % студентів V курсу відмічають, що їм байдуже, якою мовою спілкуватися з викладачами своєї національності.

Про те, що з викладачами своєї національності спілкуються рідною мовою в позааудиторний час, висловилися більшою мірою студенти I курсу категорії Рум-Зм (60 %), у порівнянні з V курсом (40 %). Наприкінці

навчання п'ятикурсники частіше спілкуються українською мовою (12 %), або ж висловлюються з приводу того, що їм байдуже, якою мовою спілкуватися (47 %).

На I курсі студенти категорії Укр-Од також надають перевагу рідній мові (96 %), і тільки незначна частина (4 %) з них вважає, що це для не суттєве питання. Однак на V курсі всі студенти спілкуються з викладачами тільки українською мовою.

Студенти категорії Укр-Зм як на початку, так і наприкінці навчання надають перевагу рідній мові (92 % – I курс, 91 % – V курс). Незначна частина як першокурсників (4 %), так і п'ятикурсників (3 %) звертається до російської мови в таких випадках, а решта (4 % – I курс, 6 % – V курс) висловлюються з приводу того, що для них немає значення, якою мовою спілкуватися.

Розподіл відповідей на запитання «Чи дратує вас, коли в колективі люди однієї національності розмовляють рідною мовою, а решта їх не розуміє?» (табл. 1) свідчить про те, що ствердна відповідь на запитання на I курсі переважає в категорії Укр-Од. На другій позиції стосовно цього студенти категорії Рум-Од (24 %), на третій – студенти категорії Укр-Зм і останній – студенти категорії Рум-Зм. Відповідь «Ні, мене це не дратує, вважаю це цілком природним» переважає серед категорії Рум-Зм (50 %), на другій позиції – категорія Рум-Од (36 %), на третій – категорія Укр-Зм (25 %), на четвертій – категорія Укр-Од (21 %).

Як демонструє таблиця, переважання ствердних відповідей на V курсі переходить до категорії Укр-Зм (45 %). Дещо їм поступається категорія Укр-Од. В категорії Рум-Зм такі відповіді надали 20 % респондентів, а в категорії Рум-Од – 5 %. Відповіді «Ні, мене це не дратує, вважаю це цілком природним» розподілилися так: категорія Рум-Од – 43 %, категорія Рум-Зм – 33 %, категорія Укр-Од – 26 %, категорія Укр-Зм – 24 %. Особливістю є те, що цей варіант обирають в основному студенти, у яких діагностовано високі рівні соціалізованості.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання «Чи дратує вас, коли в колективі люди однієї національності розмовляють рідною мовою, а решта їх не розуміє?» у різних категоріях студентів, %

Варіанти відповідей	Категорія студентів			
	Рум-Од	Рум-Зм	Укр-Од	Укр-Зм
I курс				
а) дратує, бо я вважаю, що в багатонаціональному колективі потрібно розмовляти доступною всім мовою	24	12	36	21
б) дратує, хоча вважаю, що люди мають право розмовляти своєю мовою де завгодно і коли завгодно	20	12	39	42

в) ні, мене це не дратує, вважаю це цілком природним	36	50	21	25
г) мені байдуже	20	26	4	12
V курс				
а) дратує, бо я вважаю, що в багатонаціональному колективі потрібно розмовляти доступною всім мовою	5	20	40	45
б) дратує, хоча вважаю, що люди мають право розмовляти своєю мовою де завгодно і коли завгодно	19	47	28	24
в) ні, мене це не дратує, вважаю це цілком природним	43	33	26	24
г) мені байдуже	33	-	6	7

Запропонований студентам перелік різних видів діяльності, які стосуються національної літератури, мистецтва тощо, дозволяє визначити те, як часто респонденти приділяють час кожному з них.

Студенти I курсу категорії Рум-Од у найчастіше присвячують свій час прослуховуванню народних пісень та музики (64%), трохи рідше – читанню газет і журналів рідною мовою (60%) і меншою мірою – книг (52%). Дехто з них переглядає телепередачі рідною мовою (44%). Студенти відзначили, що майже не відвідують музеї національного прикладного мистецтва (92%). На V курсі студенти цієї категорії найчастіше читають газети і журнали рідною мовою (76%) та книги (62%). Рідше вони присвячують час слуханню народних пісень і музики (57%) та перегляду телепередач (53%) і майже не відвідують музеї.

Рейтинг різних видів діяльності для студентів I курсу категорії Рум-Зм такий: слухання народних пісень і музики (60%), перегляд телепередач рідною мовою (45%), читання газет і журналів рідною мовою (43%) та книг (43%), похід до музеїв національно-прикладного мистецтва (17%). На V курсі рейтинг такий: перегляд телепередач рідною мовою (53%), читання газет, журналів рідною мовою (40%), слухання народних пісень і музики (40%), читання книг (20%), похід до музеїв національно-прикладного мистецтва (7%). Як і в попередній категорії, найчастіше усі види діяльності демонструють студенти високих рівнів соціалізованості.

Рейтинг видів діяльності для студентів I курсу категорії Укр-Од такий: читання книг (96%), газет і журналів (82%) рідною мовою, перегляд телепередач рідною мовою (75%), слухання народних пісень і музики (43%), похід до музеїв національно-прикладного мистецтва (14%). На V курсі: читання книг, газет і журналів рідною мовою (90%), перегляд телепередач рідною мовою (72%), слухання народних пісень і музики (54%), похід до музеїв національно-прикладного мистецтва (28%). Переважання усіх видів діяльності зафіксоване також у студентів високих рівнів соціалізованості.

На I курсі студенти категорії Укр-Зм найчастіше читають газети, журнали (76 %), книги (74 %) та переглядають телепередачі рідною мовою (74 %), рідше – слухають народні пісні і музику (54 %) і досить рідко відвідують музеї (26 %). На V курсі переважаючими видами діяльності залишається читання книг (88 %), газет і журналів (82 %) рідною мовою. Рідше студенти переглядають телепередачі (72 %), слухають народні пісні і музику (56 %) та ще рідше відвідують музеї (21 %). Як і в попередніх категоріях, частіше ці види діяльності притаманні студентам високих рівнів соціалізованості.

Студенти категорії Рум-Од, як першокурсники, так і п'ятикурсники, зазначають, що їм однаковою мірою подобаються як свої національні пісні і танці, так і пісні й танці іншої національної культури (82%). Однак на I курсі простежується незначна перевага відповідей у бік національних пісень власного народу (20 %) порівняно з V курсом (10 %), а також тільки своїх національних (8 % – I курс і 4 % – V курс). Характерно те, що серед студентів I курсу не виявлено осіб, які симпатизують інонаціональним пісням і танцям.

В категорії Рум-Зм також простежується тенденція рівнозначного вподобання як свого, так і чужого: студентам однаковою мірою подобаються як свої національні пісні й танці, так і пісні й танці іншої національної культури. Так висловилися 71 % студентів I курсу і 87 % студентів V курсу. Частині респондентів хоч і подобаються пісні й танці народів нашої країни та закордонні, але вони все ж таки віддають перевагу своїм національним (17 % – I курс і 13 % – V курс). 12 % студентів I курсу обирають тільки національні пісні і танці. Однак на V курсі такі відповіді відсутні. Взагалі студенти не роблять вибір у бік пісень і танців інших народів.

У категорії Укр-Од на I курсі розподіл відповідей на це запитання такий: подобаються тільки національні пісні й танці – 7 %; подобаються пісні й танці народів нашої країни та закордонні, але віддаю перевагу все-таки своїм національним – 14 %; подобаються різні пісні й танці однаковою мірою (свої національні і закордонні) – 79 %. У студентів V курсу відповіді такі: подобаються тільки національні пісні й танці – 2 %; подобаються пісні й танці народів нашої країни та закордонні, але віддаю перевагу все-таки своїм національним – 2 %; подобаються різні пісні й танці однаковою мірою (свої національні і закордонні) – 96 %. В цій категорії не виявлено осіб з прихильністю до інонаціональних пісень і танців.

Першокурсники категорії Укр-Зм відповіді на це запитання розподіли так: подобаються тільки національні пісні й танці – 12 %; подобаються пісні й танці народів нашої країни та закордонні, але віддаю перевагу все-таки своїм національним – 18 %; подобаються різні пісні й танці однаковою мірою (свої національні і закордонні) – 67 %; подобаються закордонні національні пісні й танці (зокрема, латиноамериканські) – 3 %. У студентів V курсу відповіді такі: подобаються тільки національні пісні й танці – 6 %; подобаються пісні й танці народів нашої країни та закордонні, але віддаю перевагу все-таки своїм національним – 33 %; подобаються різні пісні й

танці однаковою мірою (свої національні і закордонні) – 55 %; подобаються закордонні національні пісні й танці – 6 %. Як бачимо, на V курсі в цій категорії зростає перевага у напрямку національних пісень і танців.

Слід зауважити, що переважання відповідей, які визначають однакове ставлення до своїх національних та інших пісень і танців, зафіксоване у студентів високих рівнів соціалізованості всіх категорій.

Більшою мірою наполягають, що потрібно збільшити випуск книг про історичне минуле власного народу студенти категорії Укр-Од (68 %) як на I, так і на V курсах. На другій позиції студенти категорії Рум-Од, з яких так вважають 64 % першокурсників і 57 % п'ятикурсників. Тобто, такі відповіді на це запитання домінують в однорідних групах як румунів, так і українців. У змішаних групах більшою мірою так вважають студенти категорії Укр-Зм (60 %), і меншою – студенти категорії Рум-Зм (38 %). Вважає достатнім те, що є, незначна частина студентів-румунів категорії Рум-Зм (13 %), студентів-українців обох категорій (12 %) та деяка частина студентів-румунів категорії Рум-Од (29 %) тих, що навчаються на I курсі. На V курсі перевага таких відповідей належить категорії Рум-Зм (33 %). У решти розподіл такий: категорія Рум-Од – 21 %, категорія Укр-Зм – 26 %, категорія Укр-Од – 18 %. Таким чином, до кінця навчання в університеті ставлення до цього питання змінюється у всіх категорій студентів.

На I курсі більшість студентів усіх категорій, окрім категорії Рум-Зм, вважає необхідним отримувати згоду батьків при одруженні. Більшою мірою ствердно висловлюються з приводу цього питання студенти однорідних груп – як румуни, так і українці. На V курсі картина залишається аналогічною.

На I курсі шлюб із людиною іншої національності в цілому вважають небажаним 4 % студентів категорії Рум-Од, 5 % – категорії Рум-Зм, 3 % – категорії Укр-Од і 7 % – категорії Укр-Зм. На V курсі так висловлюються тільки 4 % студентів категорії Укр-Од. Надають перевагу обранцю своєї національності на I курсі 21 % студентів категорії Рум-Од, 17 % – категорії Рум-Зм, 25 % – категорії Укр-Од, 22 % – категорії Укр-Зм. На V курсі відповіді стосовно цього питання розподілилися так: категорія Рум-Од – 4 %, категорія Рум-Зм – 7 %, категорія Укр-Од – 28 % і категорія Укр-Зм – 6 %. Хоча, за певних обставин, категорично проти такого шлюбу вони б не стали. Про те, що національність у шлюбі не має жодного значення, серед першокурсників заявляють 65 % студентів категорії Рум-Од, 76 % – категорії Рум-Зм, 61 % – категорії Укр-Од і 66 % – категорії Укр-Зм. На V курсі розподіл такий: категорія Рум-Од – 86 %, категорія Рум-Зм – 93 %, категорія Укр-Од – 54% і категорія Укр-Зм – 70 %. Решті було важко відповісти на таке запитання.

На I курсі 50 % студентів категорії Рум-Од, 76 % – категорії Рум-Зм, 35 % студентів категорії Укр-Од і 46 % – категорії Укр-Зм у день свого весілля одягнули б сучасний одяг. Відповідно 24 % студентів категорії Рум-Од, 11 % – категорії Рум-Зм, 19 % – категорії Укр-Од і 24 % – категорії Укр-Зм обирають сучасний одяг з елементами національного, певна частина (9 %

– категорія Рум-Од і 7 % – категорія Укр-Зм) – тільки національний, 7 % студентів категорії Рум-Од, 11 % – категорії Укр-Зм, 6 % – категорії Укр-Од – національний одяг з елементами сучасного. Отже, на I курсі студенти категорії Рум-Зм не обирають національний одяг та національний одяг з елементами сучасності, а студенти категорії Укр-Од – національний одяг. На V курсі картина стосовно цього питання виглядає такою: сучасний одяг – 82 % студентів категорії Рум-Од, 74 % – категорії Рум-Зм, 42 % – категорії Укр-Зм, 44 % – категорії Укр-Од; сучасний одяг з елементами національного – 13 % – категорії Рум-Од, 27 % – категорії Укр-Зм, 28 % – категорії Укр-Од (студенти категорії Рум-Од цей варіант не обирають); національний одяг обирають тільки студенти-українці (10 % – категорія Укр-Зм і 16 % – категорія Укр-Од); національний одяг з елементами сучасного – 4 % студентів категорії Рум-Од і 2 % – категорії Укр-Од. Таким чином, на V курсі студенти категорії Рум-Од не обирають національний одяг та сучасний з елементами національного, студенти категорії Рум-Зм – як національний одяг, так і з елементами сучасного, студенти категорії Укр-Зм – національний одяг з сучасними елементами.

При цьому частина першокурсників категорій Рум-Од (32 %) і Рум-Зм (29 %) надає перевагу урочистому весіллю в день свого одруження. Натомість, студенти категорії Укр-Од схильються більше до весілля з елементами національного обряду, а студенти категорії Укр-Зм – до національного обряду. На V курсі вибір у бік сучасного весілля присутній у всіх категорій, однак він не переважає у цьому питанні. Так, студенти категорії Рум-Од обирають більшою мірою весілля з елементами національного обряду (40 %), студенти категорії Рум-Зм – рівною мірою як сучасне весілля (24 %), так і з елементами національної обрядовості (24 %), студенти категорії Укр-Зм надали б перевагу сучасному весіллю з елементами національного обряду, а студенти категорії Укр-Од – також прихильні як до сучасного (21 %), так і до весілля з включенням національних традицій (21 %). Національний обряд, але не старовинний обирають: на I курсі – 21 % студентів категорії Рум-Од, 17 % – категорії Рум-Зм, 14 % – категорії Укр-Од і 25 % – категорії Укр-Зм; на V курсі – 18 % респондентів категорії Рум-Од, 24 % – категорії Рум-Зм, 27 % – категорії Укр-Зм і 15 % – категорії Укр-Од. Старовинний обряд у день весілля взагалі не називають студенти категорії Рум-Од на I курсі і студенти категорії Укр-Зм – на V курсі.

При відповіді на запитання «Що, на вашу думку, повинно бути головним при визначенні національності людини?» студенти категорії Рум-Од на I курсі поставили на першу позицію національність батьків і мову сім'ї, на V курсі – національність батьків, усі решта категорії – тільки національність батьків.

Рейтинг відповідей на запитання «Як ви вважаєте, чим відрізняються представники різних національностей?» на I курсі такий: категорія Рум-Од – культурними традиціями, звичаями, віруванням, зовнішнім виглядом; категорія Рум-Зм – культурними традиціями, звичаями, віруванням, рисами

характеру і психологією; категорія Укр-Зм – культурними традиціями, звичаями, рисами характеру, віруванням, особливостями поведінки, зовнішнім виглядом; категорія Укр-Од – культурними традиціями, звичаями, віруванням, зовнішнім виглядом.

Рейтинговий порядок найголовніших ознак, які на думку студентів відрізняють представників різних національностей, на V курсі такий: категорія Рум-Од – культурні традиції, звичаї, риси характеру, вірування; категорія Рум-Зм – культурні традиції, звичаї, риси характеру, особливості поведінки; категорії Укр-Од і Укр-Зм – культурні традиції, звичаї, риси характеру, зовнішній вигляд. Таким чином, культурні традиції та звичаї визначені усіма студентами як домінуючі у визначенні національності людини. Вірування відмічають у цьому плані всі студенти, окрім категорій Рум-Зм, Укр-Од і Укр-Зм на V курсі.

Рейтинг найпоширеніших відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, зближує Вас з людьми вашої національності?» такий:

– I курс: категорія Рум-Од – рідна мова, народні звичаї і культура, релігія; Рум-Зм – рідна мова, народні звичаї і культура, спільне історичне минуле, релігія; Укр-Од і Укр-Зм – рідна мова, народні звичаї і культура, спільне історичне минуле;

– V курс: Рум-Од – рідна мова, народні звичаї і культура, спільне історичне минуле, риси характеру, спільна поведінка; решта категорій – рідна мова, народні звичаї і культура, спільне історичне минуле.

На I курсі 68 % студентів категорії Рум-Од і 24 % категорії Рум-Зм мають близьких друзів по спільному навчанню серед представників своєї національності – як румунів, так і українців. На V курсі студенти категорії Рум-Од називають як румунів (38 %), так і українців (14 %). Однаковою мірою дружать і з українцями, і з румунами 38 % респондентів цієї категорії. Мають друзів з числа росіян 5 % з них. П'ятикурсники категорії Рум-Зм дружать як з румунами, так і українцями (60 %). Однак у числі їх друзів можуть бути тільки українці (33 %). Дружбу з представниками тільки своєї національності відмітили 7 % респондентів.

Студенти категорії Укр-Од на початку навчання мають друзів тільки з числа представників своєї національності. Наприкінці навчання незначна частина їх називає у якості друзів як румунів, так і українців (6 %), а решта все ж таки залишає пріоритет за українцями (94 %).

Студенти-українці категорії Укр-Зм на I курсі більшою мірою мають друзів по спільному навчанню з числа представників своєї національності. Водночас 4 % студентів цієї категорії дружать з румунами, а 16 % – з представниками різних національностей, в тому числі і з румунами. На V курсі перевага залишається за українцями, однак збільшуються показники відносно румунів і українців разом (33 %).

За місцем проживання 68 % студентів I курсу категорії Рум-Од, 71 % – категорії Рум-Зм, 91 % – Укр-Зм і 86 % – Укр-Од мають друзів тільки з числа представників своєї національності. Дружать з українцями 29 % студентів-румунів категорії Рум-Од і 21 % – Рум-Зм, з румунами і

українцями – 25 % студентів-румунів категорії Рум-Од і 31 % – категорії Рум-Зм. На V курсі студенти-румуні виявляють таку картину у виборі друзів за місцем проживання: категорія Рум-Од – румуні – 85 %, українці – 5 %, українці і румуні – 5 %, різні національності – 5 %; Рум-Зм – румуні – 67 %, українці – 7 %, українці і румуні – 26 %. Студенти категорії Укр-Од на V курсі дружать також у більшості випадків з українцями (90 %). Однак деякі з них мають друзів з числа як українців, так і румунів (2%) та представників різних національностей (8 %). Студенти-українці категорії Укр-Зм на V курсі засвідчують, що мають друзів за місцем проживання більшою мірою з числа представників тільки своєї національності (97 %). І незначна частина (3 %) називає у цьому плані як українців, так і румунів.

Рейтинг найпоширеніших відповідей на запитання «Які риси характеру ви найбільше цінуєте у румунів?» такий:

- I курс: категорія Рум-Од – доброзичливість, щирість, дружелюбність, оптимізм; категорія Рум-Зм – доброзичливість, щирість, чесність, стриманість; категорія Укр-Од – відвертість, чесність, цілеспрямованість; категорія Укр-Зм – доброзичливість, щирість, життєрадісність, працьовитість;
- V курс: категорія Рум-Од – доброзичливість, чесність, згуртованість, взаємодопомога; категорія Рум-Зм – весела вдача, взаємодопомога, взаєморозуміння, взаємоповага; категорія Укр-Од – згуртованість, доброзичливість, працьовитість, чесність; категорія Укр-Зм – доброзичливість, товарицькість, життєрадісність, згуртованість.

Рейтинг найпоширеніших відповідей на запитання «Які риси характеру ви найбільше цінуєте в українців?» такий:

- I курс: категорія Рум-Од – доброзичливість, впевненість у собі, комунікабельність, відповідальність, відвертість; категорія Рум-Зм – доброзичливість, дружелюбність, красномовність, повага до національних традицій; категорія Укр-Од – доброзичливість, щирість, чесність, працьовитість; категорія Укр-Зм – доброзичливість, щирість, щедрість, працьовитість, гостинність;
- V курс: категорія Рум-Од – весела вдача, доброзичливість, патріотизм, релігійність; категорія Рум-Зм – взаєморозуміння, щирість, впевненість у собі, весела вдача; категорія Укр-Од – доброзичливість, щедрість, щирість, волелюбність, гостинність; категорія Укр-Зм – щирість, гостинність, працелюбність, доброзичливість.

Відповіді на запитання «Які риси характеру вам не подобаються в румунів?»:

- I курс: категорія Рум-Од – зверхність, несміливість, балакучість, байдужість; Рум-Зм – впертість, несміливість, вибуховість, зверхність; Укр-Од – балакучість, вибуховість; Укр-Зм – галасливість, скупість, зарозумілість;
- V курс: Рум-Од – гордовитість, пихатість, заздрість; Рум-Зм – балакучість, нав'язливість, скритність; Укр-Од – нахабність, скритність, вибуховість; Укр-Зм – балакучість, нахабність, егоїзм, впертість.

Відповіді на запитання «Які риси характеру вам не подобаються в українців?»:

- I курс: Рум-Од – зверхність, зарозумілість, лицемірність; Рум-Зм – скритність, впертість, зарозумілість, марнотратність; Укр-Од – грубість, жадібність, меркантильність; Укр-Зм – нещирість, егоїзм, жадібність, заздрість;
- V курс: Рум-Од – зневажливе ставлення, пихатість, зверхність; Рум-Зм – нахабність, скритість, байдужість; Укр-Од – заздрість, безвідповідальність, скупість, грубість; Укр-Зм – наглисть, нещирість, заздрість, користолобство.

На запитання «З представниками якої національності вам було б краще (приємніше, зручніше) навчатися в одній групі, підтримувати дружні стосунки?» відповіді студентів виявилися такими:

- у студентів категорії Рум-Од на I курсі переважають відповіді «навчатися і підтримувати дружні стосунки байдуже з ким за національністю» (96 %) і незначна частина у бік відповіді «байдуже з ким навчатися, але підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» (4 %), а на V курсі – всі студенти надали перевагу першому варіанту;
- студенти категорії Рум-Зм на I курсі свої відповіді розподілили так: «навчатися і підтримувати дружні стосунки байдуже з ким за національністю» – 76 %, «байдуже з ким навчатися, але підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 7 %, «навчатися і підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 17 %, а на V курсі всі студенти вважають, що навчатися і підтримувати дружні стосунки їм байдуже з ким за національністю;
- на I курсі в категорії Укр-Од отримано таке: «навчатися і підтримувати дружні стосунки байдуже з ким за національністю» – 82 %, «байдуже з ким навчатися, але підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 11 %, «навчатися і підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 7 %, а на V – такі: «навчатися і підтримувати дружні стосунки байдуже з ким за національністю» – 86 %, «байдуже з ким навчатися, але підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 4 %, «навчатися і підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 10 %;
- більшість студентів категорії Укр-Зм на I курсі також надала перевагу першому варіанту відповіді (86 %), частина – другому (8 %) і третьому (6 %).

На V курсі студенти дали такі відповіді: «навчатися і підтримувати дружні стосунки байдуже з ким за національністю» – 72 %, «байдуже з ким навчатися, але підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 12 %, «навчатися і підтримувати дружні стосунки тільки з представниками своєї національності» – 16 %.

Висновки. За результатами проведеного дослідження зафіксовано більшу гнучкість у мовленнєвому спілкуванні румунів і українців зі змішаних груп. Водночас румуни з етнічно однорідних груп виявляють більш толерантне ставлення до спілкування рідною мовою між представниками однієї національності в багатонаціональному колективі. Чинником, який найбільш зближує їх з людьми своєї національності, усі студенти визнали рідну мову. На другій позиції в респондентів народні звичаї, обряди, культура, однак студенти-українці зі змішаних груп додають ще й спільне історичне минуле. Виявлено також, що етнічні особливості академічної групи впливають на те, кому студенти надають перевагу у дружбі. Цей вплив проявляється в тому, що студенти зі змішаних груп мають друзів з числа представників різних етносів, тоді як студенти з однорідних груп більшою мірою надають перевагу представникам свого етносу. Що стосується навчання й вибору друзів, то до представників своєї національності більше схиляються українці. На відміну від них, для студентів-румунів це питання здебільшого не має суттєвого значення.

Перспективи дослідження. У подальшому постає завдання з'ясувати основні проблеми, які виникають у студентів у процесі міжетнічної взаємодії.

1. *Бромлей Ю. В.* Этнос и этнические процессы как предмет исследования / Ю. В. Бромлей, В. И. Козлов // Этнические процессы в современном мире. – М. : Наука, 1987. – С. 5-29.
2. *Гнатенко П. И.* Национальная психология: монография / П. И. Гнатенко. – Днепропетровск : Полиграфист, 2000. – 213 с.
3. *Львовочкіна А. М.* Етнопсихологія : навчальний посібник / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
4. *Коростелина К. В.* Культурные детерминанты межэтнических отношений [Электронный ресурс] / Коростелина Карина Валентиновна // Ученые записки ТНУ. – 2008. – Вып. 12 (51). – Режим доступа : <http://www3.crimea.edu/tnu/magazine/scientist/index.htm>.
5. *Орбан-Лембрик Л. Е.* Психологія етнічних спільностей і груп : Від перших наукових розвідок до сучасних напрямів досліджень / Л. Е. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – № 4 (18), 2006. – С. 38–57.
6. *Пірен М.І.* Основи етнопсихології : підручник / М. І. Пірен. – [2-е вид.]. – К., 1998. – 436 с.
7. *Стефаненко Т. Г.* Этнопсихология / Татьяна Гавриловна Стефаненко. — М. : Институт психологии РАН, 1999. – 320 с. – (Академический проект).
8. *Татарко А. Н.* Методы этнической и кросскультурной психологии / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева / отв. ред. И. М. Савельева. – М. : НИУ ВШЭ, 2011. – 163 с.
9. *Триандис Г. К.* Культура и социальное поведение : учебное пособие / Г. К. Триандис. – М. : Форум, 2007. – 384 с.
10. *Berry J. W.* Psychology of acculturation: Understanding individuals moving between cultures / J. W. Berry // R. W. Brislin (Ed.) Applied cross-cultural psychology. – L., 1990. – P. 232–253.
11. *Brislin R. W.* Back translation for the cross-cultural research / R. W. Brislin // Journal of Cross Cultural Research. – № 1 (3), 1970. – P. 185-216.
12. *Redfield R.* Memorandum on the study of acculturation / R. Redfield, R. Linton, M. H. Herskovits // American Anthropologist. – № 38, 1936. – P. 149–152.

REFERENCES

1. Bromlei, Yu.V. (1987). Etnosy i etnicheskie protsesy kak predmet isledovaniya [Ethnos and Ethnic Processes as a Subject of Investigation]. *Etnicheskie protsesy v sovremennom mire* [Ethnic processes in the modern world]. M.: Nauka, 5-29 (rus).
2. Hnatenko, P. I. (2000). Natsionalnaya Psichologia: monografiya [National Psychology]. Dnepropetrovsk: Poligrafist (rus).
3. Liovotchkina, A. M. (2002). Etnopsychologia: navtchalnyi posibnyk [Ethno-psychology]. K.: MAUP (ukr).
4. Korostelina, K.V. (2008). Kulturnye determinant midjetnicheskyyh otnochenii [Cultural Determinants of Inter-Ethnic Relations]. [Elektronnyi resurs] – Redjym dostupa: <http://www3.crimea.edu/tnu/magazine/scientist/index.htm>.
5. Orban-Lembryk, L.E. (2006). Psychologiya etnichnyh spilnostei i grup: Vid pershyh naukovykh rozvidok do suchasnykh napryamiv dosliddjen [Psychology of Ethnic Communities and Groups: from the First Scientific Reconnaissance to the Present -Day Research]. *Sotsialna psychologiya* [Social Psychology], 4 (18), 38-57 (ukr).
6. Piren, M. I. (1998). Osnovy etnopsychologii: pidruchnyk [Fundamentals of Ethno-Psychology]. K. (ukr).
7. Stefanenko, T.G. (1999). Etnopsychologia [Ethno-Psychology]. M.: Instytut psychologii RAN (rus).
8. Tatarko, A. N. (2011). Metody etnicheskoi i kroskulturnoi psychologii [Methodology of Ethnic and Cross-Cultural Psychology]. M. : NIU VSHE (rus).
9. Triandis, G. K. (2007). Kultura i sotsialnoe povedenie: uchebnoe posobie [Culture and Social Behaviour].M.: Forum (rus).
10. Berry J. W. (1990). Psychology of acculturation: Understanding individuals moving between cultures. R. W. Brislin (Ed.) *Applied cross-cultural psychology*. L., 232–253.
11. Brislin R. W. (1970). Back translation for the cross-cultural research. *Journal of Cross Cultural Research*, 1 (3), 185-216.
12. R. Redfield, R. Linton, M. H. Herskovits (1936). Memorandum on the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38, 149-152.

Svitlana Sobkova

**PSYCHOLOGICAL AND CULTURAL ASPECTS
OF THE INTER-ETHNIC COOPERATION IN THE STUDENTS' ENVIRONMENT**

The article deals with the analysis of the results of ethno-psychological research concerning the studies of ethno-psychological problems in the students' environment. The topicality of these studies in modern society caused by the significant role of an objective assessment of the ethno-psychological and socio-cultural peculiarities of the inter-group interaction in modern multi-ethnic students' environment is grounded. The psychodiagnostic data comparison of students being at different stages of studies at the university is made. The obtained results have been described for Ukrainian and Romanian students (the representatives of national minorities) in ethnically homogeneous and ethnically heterogeneous groups.

Keywords: *ethno-psychological questionnaire, poly-ethnic environment, ethnic group, inter-ethnic interaction.*